

4. Любий О. Концепція організації системи компенсації праці персоналу підприємства // Економіст. — 2008. — № 4. — С. 58—60.

5. Офіційний сайт ВАТ «Металургійний комбінат «Азовсталь» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://azovstal.metinvestholding.com>

6. Парсяк В. Нематеріальна мотивація співробітників малих підприємств: узагальнення та рекомендації / В. Парсяк // Економіст. — 2005. — № 1. — С. 60—63.

7. Скляр Е. Н., Зверкович И. О. Методические основы управления развитием социального потенциала промышленных предприятий / Е. Н. Скляр, И. О. Зверкович // Менеджмент в России и за рубежом. — 2008. — № 2. — С. 103—108.

8. Сичова Н. В. Дослідження рівня соціального розвитку підприємств торгівлі / Н.В.Сичова // Економіст. — 2008. — № 12. — С. 64—66.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2010 р.

УДК 331.102.344: 351.862.4 (477)

Г. В. Смалійчук, асистент,
кафедри управління персоналом та економіки
праці ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

НАВЧАЛЬНА МІГРАЦІЯ І ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто проблеми державного регулювання освітніх міграційних потоків, досліджено питання впливу освітньої міграції на розвиток національного інтелектуального капіталу, а також запропоновано заходи, спрямовані на вдосконалення регуляторних механізмів освітньо-навчальної міграції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. освітні міграційні потоки, освітня міграція, ринок освітніх послуг, національний інтелектуальний капітал, регуляторні механізми освітньо-навчальної міграції.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены проблемы государственного регулирования образовательных миграционных потоков, исследованы вопросы влияния образовательной миграции на развитие национального интеллектуального капитала, а также предложены мероприятия, направленные на совершенствование регуляторных механизмов образовательно-учебной миграции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. образовательные миграционные потоки, образовательная миграция, рынок образовательных услуг, национальный интеллектуальный капитал, регуляторные механизмы образовательно-учебной миграции.

THE SUMMARY. In article problems of state regulation of educational migratory streams are considered, questions of influence of educational migration on development of the national intellectual capital are investigated, and also the actions directed on improvement of regulating mechanisms of obrazovatelno-educational migration are offered.

KEYWORDS. Educational migratory streams, educational migration, the market of educational services, the national intellectual capital, regulating mechanisms of educational and educational migration.

Вступ. У сучасних умовах в Україні сформувався зовнішньомігрантський ринок праці в таких сферах як будівництво, транспорт, сільське господарство, послуги з ведення домашнього господарства, освіта. Останній напрямок стосується як зовнішніх, так і внутрішніх освітніх потоків. Значною мірою цей ринок забезпечує розвиток вітчизняного інтелектуального капіталу, що сприяє зростанню конкурентності вітчизняної робочої сили та збагачує людський потенціал. І тому, в цих умовах, виникає необхідність організаційно-регулюючого впливу на зазначені процеси, явища та обставини.

Відмова від державного регулювання освітніх міграційних потоків сприяє значним втратам цінного для України людського ресурсу. Незважаючи на те, що трудова міграція у багатьох аспектичних проявах вже досить досліджена, проте саме сфера освітніх та навчальних послуг у наукових працях висвітлена досить слабо.

Зокрема, проблеми освітньої міграції розглядають у своїх працях такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Е. Лібанова, А. Колот, О. Позняк, А. Кирчів, А. Вітковской, С. Панаріна, С. Кримський, Ю. Павленко, В. Новіков, А. Сіленко, В. Роїк, М. Волгін, А. Бабіч, В. Байнеєв і ін. Проте, як вже сказано, навчальна й освітня міграція залишається поза увагою для вітчизняних вчених.

У той же час необхідність регулювання процесу освітньо-навчальної міграції мінімізації й попередження її можливих негативних наслідків вимагає всебічного й глибокого дослідження, підкріпленого ґрунтовною інформацією про причини й реальні масштаби. Цим обумовлена актуальність теми дослідження.

Постановка завдання.

Основним завданням дослідження є на основі аналізу проблем освітньої зовнішньої міграції обґрунтувати шляхи вдосконалювання державної міграційної політики у аспекті забезпечення розвитку вітчизняного інтелектуального капіталу.

Результати. Україна перетворилася на постачальника за кордон в основному інтелектуальної, висококваліфікованої, й дешевої, робочої сили. Втрачаючи свій людський, духовно-інтелектуальний потенціал, Україна по суті інвестує неоціненний люд-

ський ресурс у економіку практично всіх розвинутих країн світу. Таким чином, на шкоду собі, Україна сприяє цілеспрямованій політиці розвинутих країн по залученню висококваліфікованої робочої сили — живого капіталу — за рахунок українських емігрантів. З огляду на таку ситуацію обов'язковою складовою державної політики освітньої міграції має стати розвиток українського інтелектуального капіталу.

Однією з найвагоміших проблем у контексті перспектив науково-технічного прогресу і належного стану безпеки нації є «відплив мізків». У контексті приєднання України до Болонського процесу вимагає дедалі більшої уваги загроза втрати людського капіталу під час навчання, стажування та різноманітних програм технічної допомоги.

Адже довготривалі стажування та контракти поступово переростають у право на постійне проживання, а в окремих випадках — і в отримання громадянства країни перебування. Це стосується науковців, галузевих фахівців, висококваліфікованого технічного персоналу тощо.

Попит на висококласних фахівців, зокрема — лікарів, технічного персоналу середньої ланки, програмістів та інших залишається актуальним для багатьох країн, де цілком зрозумілою і економічно обгрунтованою є перевага одноразової інвестиції у відносно недорогого за західними мірками готового фахівця над дорогим і тривалим процесом його підготовки. Окрім прямих індивідуальних комерційних пропозицій, існують і більш витончені міграційні інструменти, побудовані на формуванні ґрунтовних баз даних та селективному підході до них.

Проте на відміну від безпосередньо трудових міграційних потоків не може не зацікавити і заслуговує на окрему увагу навчально-освітня міграція. На сьогодні навчальна міграція знаходиться на периферії уваги владних структур. Проте саме цей міграційний потік, не дивлячись на невеликі, у порівнянні з трудовою міграцією, масштаби, *є бажаним для нашої країни.*

На тлі загального зниження чисельності населення особливе значення має скорочення чисельності тих вікових груп, з яких формується навчальний контингент вузів. Крім того, навчальна міграція може мати соціально-економічні, геополітичні і демографічні ефекти для нашої країни, які поки що на державному рівні недооцінюються. Експерти в даний час оцінюють об'єм світового ринку освіти в 50—60 млрд дол. у рік [6, С. 54].

Для країн, що лідирують на міжнародному ринку освітніх послуг, навчання іноземних студентів, продаж технологій, підруч-

ників, програм і тому подібне перетворилися на одну з важливих статей доходу. Участь у глобальному «круговороті мізків» не обмежується тільки отриманням грошей. Міжнародний ринок освіти значною мірою забезпечує існування світового ринку висококваліфікованої робочої сили. Фахівці, що здобули освіту в зарубіжних країнах, спочатку мобільніші і толерантніші, легко адаптуються в нових умовах, володіють кількома мовами [2, 45].

Тому ми вважаємо, що доцільно розглянути учбову міграцію як варіант згладжування гострої проблеми зменшення трудовесурсного потенціалу країни шляхом залучення освічених молодих людей на постійне проживання до України з мінімальними витратами на їх навчання. На думку експертів ЮНЕСКО, навчання іноземних громадян може стати одним з найприбутковіших видів експорту XXI сторіччя [8]. Проте, для освітньо-навчальної міграції на сьогодні існує цілий ряд як внутрішніх, так і зовнішніх проблем. Ілюстративно ці проблеми зображені на рис. 1.

Рис. 1. Основні проблеми внутрішнього та зовнішнього характеру, які заважають і стримують освітньо-навчальну міграцію

Стосовно внутрідержавних проблем, то до них можна віднести наступні:

1. Безперечна відсутність державної ініціативи в просуванні української освіти на міжнародний ринок, підтримка приватних ініціатив українських вузів щодо розвитку позитивних ефектів навчальної міграції і підвищення рівня толерантності по відношенню до іноземних учнів.

2. Системна державна політика у сфері навчальної міграції підміняється міжвузівським співробітництвом, немає проектного державного управління потоками учбових мігрантів.

3. На думку основної частини експертів, органи влади різного рівня не розглядають навчальну міграцію як джерело непрямих і прямих вигод для науково-освітнього комплексу й економіки конкретного міста, як політичний ресурс для країни в цілому (студенти, що навчалися в Україні, поповнюючи зарубіжні еліти, збільшують лояльність до нашої країни, стають своєрідними «агентами впливу України» за кордоном).

4. Відсутня превентивна робота по зниженню рівня шовінізму, націоналізму, зокрема побутового, не ведуться профілактичні, пропагандистські заходи, що вкрай утруднює створення позитивного іміджу про Україну як про країну, безпечну для навчання молодих людей із зарубіжних держав.

5. Слабо розроблені адаптаційні механізми, які зможуть допомогти найбільш безболісній і швидкій інтеграції іноземних студентів в Україні, тому вузи керуються в цьому питанні власним досвідом, обмінюючись ним з невеликою інтенсивністю, тоді як це повинно бути одним з напрямків державних програм по обміну студентами.

З іншого боку існують такі зовнішні проблеми

1. Конкуренція в світі за навчальних мігрантів росте, тоді як України не має активної позиції щодо включення в світовий ринок освітніх послуг. Для збільшення потоку освітньо-навчальних мігрантів досить нагально і необхідно своєчасне відновлення і налагодження зв'язків з колишніми учнями вузів України та колишнього СРСР, створення клубів колишніх випускників вузів, спеціальних інформаційних розсилок і зустрічей випускників.

2. Реклама в мережі Інтернет не змістовна, недостатньо такої реклами, яка здатна оперативно донести інформацію до іноземного споживача, не завжди існує навіть англійський варіант сайту, а якщо і існує, то він менш повний, ніж російськомовний варіант.

3. Організація навчального процесу в Україні і зарубіжних країнах, що практикують можливість вибору частини навчальних курсів, не співпадає, що стає перешкодою в конкуренції на світовому освітньому ринку, важливим завданням держави стає укладання міжурядових угод про міжнародне визнання українських дипломів.

4. Для створення ефективної системи залучення іноземних студентів із-за кордону в цілому недостатній рівень розуміння специфіки роботи з потенційними іноземними абітурієнтами в їх країнах де повинні діяти місцеві рекрутингові агенції, що розуміють місцеву специфіку.

До зазначених вище зовнішніх та внутрішніх проблем додаються ще і так звані *адаптаційні і організаційні проблеми локального характеру*:

1. Як правило, ініціаторами і організаторами навчальної міграції в Україну виступають вузи, які самостійно розвивають, стимулюють і укріплюють освітньо-навчальну міграцію.

2. Вузи рекламують свої науково-освітні можливості, використовуючи при цьому навчальну міграцію як ресурс, але поки цей процес носить обмежений характер.

3. При низькій рентабельності навчання невеликого числа іноземних студентів держава повинна надати умови для розвитку політики вузу по навчанню якомога більшого числа іноземних студентів.

4. Унікальні можливості українських університетів результативно конкурувати на світовому освітньому ринку паралізовані складною системою прийому іноземців на навчання, яка спирається на бюрократичні процедури, а надмірна централізація управління освітою і надконтроль за фінансовими операціями вузів, обмеження їх самостійності негативно позначаються на розвитку навчальної міграції.

5. Заборона на працевлаштування для іноземних студентів обертається для них додатковою складністю і спричиняє бар'єри для навчання в Україні небагатої, але талановитої зарубіжної молоді, яка в змозі заплатити за навчання, але не в змозі забезпечити свій побут без додаткових заробітків.

6. Слабка адаптація навчальних матеріалів до невисокого рівня володіння українською мовою іноземними студентами, відсутність планування в їх підготовці в цілому по освітній системі, необґрунтовано часті зміни навчальних планів і неефективна система підготовки до навчання (підготовчі факультети з обмеженою пропускнуою спроможністю, крайня складність у відкритті нових) відсікають частину потенційно охочих вчитися в Україні.

7. У громадській думці іноземні студенти не виділяються із загального міграційного потоку, в матеріалах ЗМІ вони практично не відрізняються від гастарбайтерів, не дивлячись на те що вони корінним чином виділяються зі всіх міграційних потоків у порівнянні зі статусом з мігруючими професіоналами. У цьому чимала провина як ЗМІ, так і держави, що не займаються пропагандою і роз'яснювальною роботою.

Загалом оцінюючи стан і перспективи навчально-освітньої міграції в Україну не можна не відзначити й оптимістичні сторони та фактори. Так, існує багато чинників, що підштовхують Україну до швидкої розробки і імплементації активної стратегії всестороннього розвитку масштабної освітньої міграції [5, С. 259].

Важливо і те, що українська система середньої спеціальної і вищої освіти свідомо готується до прийому більшої кількості іноземній молоді для навчання. Регіональні вузи створюють реальну конкуренцію столичним завдяки доступній вартості навчання і проживання, прийнятному рівню безпеки і індивідуально-орієнтованому підходу до кожного іноземного студента, що дає хороший ресурс впливу на мотивацію вибору іноземним студентом саме регіонального вузу для здобування освіти. Спрощення бюрократичних процедур по визнанню атестаційних документів іноземних абітурієнтів, збільшення кількості бюджетних місць, виділення грантів на навчання, надання законній можливості заробляти в Україні, право користуватися соціальною інфраструктурою, організація навчання українській мові на підготовчих курсах, включення їх у культурне і суспільне життя країни дозволять Україні «перековувати» освітніх мігрантів у повноцінних українців з меншими витратами, в порівнянні з трудовими мігрантами. Влада, ЗМІ, громадські організації повинні усвідомити гостру необхідність у формуванні толерантного відношення до трудових і навчальних мігрантів, що побажали осісти в Україні. Очікування толерантності вимагає від нас свідомо «відвернутися» від незгоди, що зберігається на когнітивному рівні, ради вирішення протиріч на рівні соціальної взаємодії, щоб ми на якийсь час відсторонилися від цього непорозуміння [21, С. 47].

Толерантність у цій сфері, як необхідна для громадян ліберального суспільства політична чеснота, дасть можливість Україні позбавитися від міграційних страхів і створити діючу освітню міграційну політику. Стратегія антиміграційного ізоляціонізму і глухої оборони — це шлях у нікуди [7].

Висновки. Отже, основною метою державної програми освітньо-міграційної політики повинен стати конструктивний підхід

для максимально ефективного поєднання потреб освітніх мігрантів бажанням мігрантів працювати на благо України.

Для того, щоб освітня міграція відповідала цілям програми, необхідно, з одного боку, надавати доступну інформацію зацікавленим людям — особам, які є потенційними навчальними мігрантами, з іншого, особливої уваги приділяти зв'язкам з українськими та іноземними фірмами та компаніями, які працюють на території України та мають потребу у висококваліфікованих кадрах. Для досягнення цієї мети необхідне створення бази даних співвітчизників, які прагнуть повернутися на роботу після завершення освіти та стажування до України, і база даних щодо потреби спеціалістів у різних сферах діяльності України.

З огляду на можливість досягнення досить позитивних результатів у сфері регулювання зовнішньої та внутрішньої освітньо-навчальної міграції за умови вірного та ефективного впровадження програми розвитку вітчизняного інтелектуального капіталу, ми вважаємо, що дана проблема потребує подальшого більш конкретного дослідження та наукових розробок.

Література

1. Постанова Кабінету міністрів України від 17 листопада 2004 року № 1573 «Про затвердження програми облаштування осіб з числа закордонних українців, що повертаються в Україну на період до 2010 року» — www.rada.gov.ua
2. Зовнішні трудові міграції населення України // За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. — К.: РВПС України НАН України, 2002. — 206 с.
3. Кирчів А. Трудова міграція і національна безпека України // Збірник доповідей на «круглому столі» ЛНУ ім. І. Франка. — 2004. — Львів. — С. 15—21
4. Миграция и безопасность в России // под ред. Г. Витковской, С. Панарина. — М.: Моск. Центр Карнеги Интердиалект+, 2000. — 341 с.
5. Хвиля, що вимиває людей, або як повернути українців на Україну // Персонал плюс. — 2008. — № 4 (31 січня—6 лютого). — С. 7—8
6. Транснаціоналізм мігрантів и перспективи глобального розвитку // Мировая экономика. — 2005. — № 12. — С. 50—57
7. Трудових мігрантів необхідно повернути в Україну // Пенсійний кур'єр. — 2008. — № 12 (21 березня). — С. 1—2
8. www.remigrant.ru — сайт проекту «Ремігрант»
9. www.ozum.org.ua — Словник іншомовних термінів

Стаття надійшла до редакції 7.06.2010 р.